

BESZÁMOLÓ A 2022—23. TANÉVI ÁBEL JENŐ ORSZÁGOS LATIN TANULMÁNYI VERSENYRŐL

Az Ókortudományi Társaság — a Kulturális és Innovációs Minisztérium támogatásával — a 2022/2023-as tanévben is megrendezte, immár 59. alkalommal, országos, Ábel Jenőről elnevezett latin tanulmányi versenyét. A Minisztérium versenyünket a Nemzeti Tehetség Program keretében, az Emberi Erőforrás Támogatáskezelőn keresztül, az NTP-TMV-M-22-B-0017 sz. pályázat révén támogatta.

Az Ábel Jenő Országos Latin Tanulmányi Verseny 2023. február 3-ai első, iskolai fordulón 14 vidéki és 16 budapesti, azaz összesen 30 iskola 290 diákja versenyzett (nagyobb részt az iskolákban, kisebb részt virtuális úton, online felületen): 163-an a *minores* (Budapestről 81, vidékről 82) és 127-en a *maiores* (Budapestről 76, vidékről 51) kategóriában. A *maiores* kategória tételének címe „Aki útba igazította az argonautákat”, a *minores*é pedig „Caesar Trójában” volt. Az iskolákból 143 dolgozatot küldtek be, ebből 84-et a *maior* (Budapestről 51, vidékről 33), 59-et a *minor* (Budapestről 35, vidékről 24) kategóriában. A döntő fordulóra 25 (12 vidéki és 13 budapesti) iskolából hívtunk be összesen 109 főt, a *maior* kategóriában 55 (Budapestről 33, vidékről 22), a *minor* kategóriában 54 főt (Budapestről 33 vidékről 21), akik közül 51 *maior*, 49 *minor* versenyző április 15-én az ELTE BTK-n mérhette össze tudását. A *maiores* kategória tételének címe „Megénekelte őket – megmentették az életét”, a *minores*é pedig „A Valerius Corvinusok nevének eredete” volt. A két forduló tételei honlapunkon, a <http://abeljeno.elte.hu/> címen megtalálhatóak.

A következőkben bemutatjuk a versenyünkön elkövetett jellegzetes fordítási hibákat, általánosabb körű nehézségeket, a döntő fordulóra koncentrálva, hiszen az első forduló tételeinek buktatóit a tanár kollégák versenyzőik dolgozatait javítva már megismerhették.

Nagy örömmel állapíthatjuk meg, hogy a *maiores* kategóriában mind az első, mind a második fordulóban kiváló fordítások születtek. Az idei döntőn is széles élmezőny jött létre, pedig a Cicero *De oratoréja* alapján készült szöveg nem volt könnyebb, mint a korábbi évek versenyszövegei. Úgy látszik, az a tavalyi felvetésünk, hogy az utóbbi évek tapasztalatai alapján talán már tendenciának tekinthető, hogy mostanában a versenyzők egyike sem ad le olyan dolgozatot, mely lényegében értelmetlen mondatokból állna, egy-két kivételtől eltekintve igaznak bizonyult. Ez mindenképpen üdvözlendő fejlemény.

A fordítások tanulságait ismertetve rendszerint előkelő helyen szokott szerepelni a félreszótározásokból eredő hibák taglalása. Az utóbbi két évben megállapíthattuk, hogy összevetve a korábbiakkal, nem sok ilyen akadt. Elhamarkodottság lett volna azonban tendenciát látni ebben, mert az idei döntőben több olyan pontja is akadt a szövegnek, melyet a versenyzők szótározási hibák miatt rontottak el. Ezen a helyen a három legjellemzőbbet ismertetjük. A Simónidés költőről szóló történetben összedől a helyiség, melyben Skopas és vendégei lakomáznak. A tragikus eredményt lakonikus tömörséggel fejezi ki a szöveg: „omnes perierunt”, vagyis „mindannyian meghaltak”. A *perierunt* szótári alakjának (*pereo*) megtalálásához kell némi gyakorlat. Volt néhány versenyző, aki a *periero* mint a *peiero* 1 mellékalakjából próbálta levezetni ezt az ígét, tévesen. Így jöttek létre olyan fordítások, melyekben a szerencsétlenség elszenvetői nem meghalnak, hanem hamis esküt tesznek. Minden bizonnyal modern nyelvi interferenciák játszottak közre abban, hogy a „humare” esetében némelyik versenyző szótározás helyett a megérzésre hallgatott, amikor nem jutott el a kézenfekvő fordításhoz (el akarták temetni a halottakat), hanem vagy a holtak megalázására, vagy pedig eláztatására asszociált. Ugyanezen a helyen néhány diáknak a *vellent* állítmány okozott gondot, és nem a *volo*, hanem a *vello* 3 ragozott alakjának vélték: eszerint megint csak nem arról lenne szó, hogy el akarták temetni a holtakat, hanem: „kihúzták őket eltemetni”. Persze a *volo* rendhagyó ige, így nem mondható nagyon meglepőnek, hogy voltak, akik nem ismerték fel.

A legtöbb probléma azonban az esettan terén adódott, többnyire minden bizonynal figyelmenlenségéből vagy gyakorlatlanságból. Így például ebben a mondatban: „»Reliquum«, ait, »a Tyndaridis, quos aequae laudavisti, petere potes.«” Volt olyan versenyző, aki ezt úgy fordította, mintha Tyndareós fiainak (vagyis az ő számukra) kellene elvinni a fennmaradó részt, tehát mintha nem „a Tyndaridis” szerepelne a mondatban, azaz ablativus praepositívóval, hanem dativus. Hasonlóan az „ornandi causa” („díszítés céljából”) helyes értelmezése helyett előfordult ez a megoldás: „tiszteletadás okáról”, mintha például „de causa” állna a szövegben. A kihívásnak számító gerundiumot itt felismerte a versenyző, de a *causa* szerepe kifogott rajta, annak ellenére, hogy lábjejegyzetes magyarázat járult hozzá. Mint minden évben, most is feltűnt, hogy néhány versenyző nem bánik eléggé biztos kézzel a bevezetővel és a lábjejegyzetekkel.

Az igeneves szerkezetekkel többnyire jól megbirkóztak a versenyzők. Egy kivétel volt ez alól, egy passzív infinitívus nehéznek bizonyult a következő helyen: „Ferunt paulo post nuntiatum esse Simonidi, ut prodiret”. Amellett, hogy az infinitívus passzív perfektuma talán kevésbé ismerős a versenyzőknek, az okozhatott itt nehézséget, hogy a mondatst jelentő „ferunt” után még egy *verbum dicendi* áll infinitívusban. A „Dixit Scopas”-tól függő accusativus cum infinitívót többnyire felismerték a diákok, de voltak, akik nem bírták meg a *se* visszaható névmással: ez hagyományosan egyfajta mumusnak számít a névmások között.

Végül szólni kell egy konkrét szóhoz kapcsolódó szemantikai nehézségről. Scopas abban a mondatban, melynek elejét az előbb idéztük, kijelenti, csak a felét adja oda a költőnek megígért összegnek: a többi tanácsa szerint Simónidés elkérheti a Tyndaridaktól. Ezt a pökhendinek tűnő javaslatot a fennmaradó részre utaló *reliquum* szóval vezeti fel a latin mondat beszélője, ebbe pedig több versenyzőnek is beletört a bicskájája: gondolatilag nem sikerült összekapcsolniuk az előző mondatban említett „fele pénzzel”. Így olyan próbálkozások születtek, mint a „lemaradtak”, a „hátravan”, és ennek megfelelően alakítottak ki a versenyzők működőképes mondatokat, amelyeknek azonban nem sok közük volt a latin eredetihez.

Összegzésül elmondhatjuk, hogy a nem túlságosan könnyű szöveget a versenyzők széles élmezőnye kiválóan megértette. Néhány esetben kis híján hibátlan fordítás született, és különösen örvendetes, hogy több versenyző jó stílusérzékről is tanúságot tett.

A *minores* kategóriában idén, a tavalyi leíró jellegű szövegekkel szemben, mindkét fordulóban elbeszélő szöveggel találkoztak a versenyzők: az első fordulóban Caesar trójai látogatásáról olvashattak (Lucanus nyomán), a másodikban pedig, a már-már hagyományunkká váló állattörténetek egy újabb példjaként, a Valerius Corvinusok nevét adó csodálatos hollóról. Erre a kategóriára is jellemző volt, hogy a versenyzők döntő többsége lényegében megértette a szövegeket – ha voltak is kevésbé frappáns fordítások, többnyire ezek is összefüggőek, értelmesek voltak. Az első fordulóbeli szöveg grammatikai finomsága az idősíkok (trójai háború, római polgárháború) megkülönböztetésében rejlett: a versenyzők ennek kapcsán arról tehettek (és tettek is) tanúbizonyságot, mennyire vannak közeli ismeretségben a *praeteritum perfectum*-mal. Mindkét forduló szövegében nagy volt a jelentősége a szereplők vagy (az első fordulóban) a narrátor jelen idejű megszólalásainak – az ezek visszaadásakor szükséges perspektíva-váltás gyakran kihívás volt a főszöveg igeidőrendszerébe (amúgy nagyon helyesen) belemerült versenyzők számára, de a legtöbben mind a két fordulóban sikeresen néztek szembe vele. Annál is inkább figyelemreméltó volt ez a részükről, mert bár a döntőben nem volt dolgunk több idősíkkal, a latinban múlt időt jelentő igeidőknek itt különösen széles skálája mutatkozott meg: a *praesens perfectum*, a *presens (imperfectum) historicum* és a *praeteritum imperfectum* jelentése közötti finom különbségek visszaadása tehát szintén nehézség volt, de szerencsére szintén olyan nehézség, amelynek megoldása során sok kreatív, okos megoldás született. A *minores* esetében nagy vonalakban folytatódott az a már tavaly is megfigyelt örvendetes tendencia, hogy kevesebb ügyetlen szótárazásból adódó hibával találkoztunk, mint korábban, itt is volt azonban egy különösen kirívó ellenpéldája ennek az első fordulóban. A *dico* igeének a Györkösy-féle szótárban a megszokásosabb ’mond’ jelentése *előtt* hozott, de sokkal ritkább ’mutat’ jellegű jelentéseit többen is be akarták szuszakolni valahogyan a szövegbe, ráadásul éppen az egyik egyenes beszédben hozott idézet elé (ennek lehet persze köze ahhoz is, hogy egy az antik környezetben nem feltétlenül várt szereplő,

egy *monstrator*, azaz idegenvezető váratlan megszólalásáról van szó). Úgy tűnik, nem lehet elégszer elmondani a diákjainknak: a szótárak gyakran az etimológiai szempontból régebbi vagy alapvetőbb jelentésekkel kezdik a szócikkeiket (aki görögül is tanult, annak nem olyan furcsa a *dico* esete sem), de ettől még nemcsak az adott kontextusba illő jelentés lehet bármelyik a szócikkben megadottak közül, hanem akár a leggyakoribb is. A döntő legnehezebben fordítható (tag)mondata talán a *vis quaedam divina fit*, azaz (a mintafordításban) 'valamilyen isteni erő mutatkozott meg' állítás volt – a sok szempontból a latinban nem létező határozatlan névelőt pótló névmás, valamint a híresen próteusi *vis* főnév és az (itt ráadásul váratlanul *praesens historicumba* ugró) *fio* ige szokatlan jelentéseinek visszaadása különös kreativitást követelt meg a versenyzőktől, de ők ezzel többnyire nem is maradtak adósak.

Összegésében idén is elmondható, hogy a (világjárvány előtt szokásosnál sajnos még mindig kevesebb) induló közül ismét egy nagyon jó színvonalon dolgozó döntős mezőny emelkedett ki, abból pedig egy még szorosabb élmezőny, akikkel kapcsolatban megint nem lenne túlzás az a régi közhely, hogy csupa győztesből állt, és akiknek a rangsorolása így valamelyest viszonzta azokat a kihívásokat, amelyeket mi állítottunk a versenyzők elé a szövegekben.

Versen्यünkön a helyezettek, a kiemelt dicséretesek és a dicséretesek az elismerő oklevélen túl könyvjutalomban is részesültek, a további versenyzők részvételét emléklappal ismertük el. Ebben a tanévben a helyezetteken túl mind a kiemelt dicséretesek, mind a dicséretesek versenylogós pólót és vászontáskát is kaptak tárgyjutalomként, ily módon összesen 60 főt díjazhattunk. Ezen túlmenően versenyünk (következő tanévben 11-12. osztályos) helyezettjei, kiemelt dicséretesei és dicséretesei részt vehetnek majd (őszi külön felhívást követő regisztráció után) a következő tanévi, májusi arpinói nemzetközi Cicero-verseny jövő januári hazai válogatóversenyén: az itt legsikeresebben szereplő diákok képviselhetik majd hazánkat a latin diákolimpiának számító nemzetközi versenyen.

A könyvjutalmakat idén 9 kiadó nagylelkű felajánlása biztosította. A következő kiadóknak rójuk itt le hálás köszönetünket Versenyünk lelkes és rendszeres támogatásáért: Szent István Társulat, Kairosz, Tinta, Argumentum, L'Harmattan, Gondolat, Atlantisz, Akadémiai és a Lexika. Ezen kívül az Ókor című folyóirat szerkesztősége s kiadója, a Gondolat a két kategória első három helyezettjének és tanáruknak egyéves előfizetést ajánlott fel. Köszönetünket fejezzük ki a Moravcsik Gyula Intézetnek is nagylelkű könyvadományáért.

Továbbá a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, L. Simon László a két kategória helyezettjeinek, kategóriánként összesen 10 főnek egy-egy tiszteleti családi belépőjegyet ajánlott fel, amelyet az év végéig használhatnak fel a díjazottak.

Végezetül szeretnénk köszönetet mondani minden latintanárnak és versenyző diáknak áldozatos munkájukért, az iskolák igazgatóinak a latinoktatás támogatásáért, a verseny szervezőbizottságának a sikeres lebonyolításért. Versenyünk pénzügyeinek és pályázati teendőinek intézéséért továbbá köszönet jár Adamik Bélának, a tételek kidolgozásában való közreműködésért Simon Lajos Zoltánnak, az adminisztrációs feladatok lelkiismeretes ellátásáért és a honlap működtetéséért Nemes Júliának, a verseny Canvas-felületének létrehozásáért és gondozásáért pedig Nemes Szilviának.

Összegésképpen megállapíthatjuk, hogy versenyünk több évtizedes hagyományaihoz méltó módon zajlott le, és remélhetőleg fontos szerepet tud betölteni a középiskolai latinoktatás fennmaradásában, amely egyedül képviseli az ókori kultúrát és nyelveket a középfokú oktatásban, és így döntő szerepet játszik a magyar ókortudomány utánpótlásának biztosításában.

Maiores kategória

I. helyezett

Solymosi Botond, a budapesti ELTE Trefort Ágoston Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Lenkefi Myrtil, igazgató: Csapodi Zoltán

II. helyezett

Juhos Bálint, a budapesti Veres Péter Gimnázium növendéke, tanára Hönich Orsolya, igazgató: Székely György

III. helyezett

Maróti-Agóts Mátyás, a budapesti Piarista Gimnázium növendéke, tanára: Szőke Máté, igazgató: Horváth Bálint Pál

4. helyezett: *Somogyi Luca*, a székesfehérvári Teleki Blanka Gimnázium növendéke, tanára: dr. Gajda Péter, igazgató: Ráczné Kálmán Anikó
5. helyezett: *Barátossy Bulcsú*, a budapesti Piarista Gimnázium növendéke, tanára: Szőke Máté, igazgató: Horváth Bálint Pál
6. helyezett: *Lévay Luca Sára*, a budapesti Madách Imre Gimnázium növendéke, tanára: Szücsiné Laczkó Dr. Eszter, igazgató: Mészáros Csaba
7. helyezett: *Lelkes Artemisz*, a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Nagy Piroska, igazgató: Láng György
8. helyezett: *Lendvay Lilla Tímea*, a budapesti Budapest-Fasori Evangélikus Gimnázium növendéke, tanára: Tasnádi Zsuzsanna, igazgató: Hajdó Ákos
9. helyezett: *Vaskó Csenge*, a szigetszentmiklósi Batthyány Kázmér Gimnázium növendéke, tanára: Talabér Miklós, igazgató: Kissné Hegedűs Éva
10. helyezett: *Csák Emma Erzsébet*, a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Bánfay Ágota, igazgató: Varga Attila

kiemelt dicséretben részesült

<i>Ambrus Dorka</i>	a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Bánfay Ágota
<i>Arany Dóra</i>	a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Paulus Frigyes
<i>Bancsó Blanka</i>	a székesfehérvári Teleki Blanka Gimnázium növendéke, tanára: dr. Gajda Péter
<i>Bihari Lilla</i>	a váci Piarista Gimnázium növendéke, tanára: Király Bálint
<i>Biró Alexa</i>	a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Bánfay Ágota
<i>Csikós Tímea</i>	a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Nagy Piroska
<i>Molnár Gréta</i>	a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Bánfay Ágota
<i>Plette Szabolcs</i>	a váci Piarista Gimnázium növendéke, tanára: Barcza Csillag
<i>Stedron Ágnes</i>	a budapesti Szent László Gimnázium növendéke, tanára: Müller Ágnes
<i>Szakács Domonkos</i>	a budapesti Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Pongrácz Andrea
<i>Tolmácsi Anna</i>	a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Paulus Frigyes

dicséretben részesült

<i>Balás Borbála</i>	a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Kudari Enikő
<i>Farkas Márk</i>	a pannonhalmi Bencés Gimnázium növendéke, tanára: Czákó Tiborné
<i>Hadi Teodóra</i>	a váci Piarista Gimnázium növendéke, tanára: Barcza Csillag
<i>Juhász Csilla Veronika</i>	az érdi Vörösmarty Mihály Gimnázium növendéke, tanára: Somfai Péter
<i>Mánfai Csongor</i>	a budapesti Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Péli Ágota
<i>Nagy Flóra</i>	a szentendrei Református Gimnázium növendéke, tanára: Gergely Judit
<i>Szabó-Erdélyi Janka</i>	a budapesti Madách Imre Gimnázium növendéke, tanára: Dr. Szücsiné Laczkó Eszter
<i>Szilágyi Zsófia</i>	a szentendrei Református Gimnázium növendéke, tanára: Gergely Judit

Sztanó Adrienn

a budapesti Szent László Gimnázium növendéke, tanára: Müller Ágnes

Minores kategória

I. helyezett

Harmati Borka, a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Reitter Zsófia, igazgató: Varga Attila

II. helyezett

Dreska Balázs, a székesfehérvári Ciszterci Szent István Gimnázium növendéke, tanára: Berta Annamária, igazgató: Orosz Ágoston

III. helyezett

Gombás Iván, a pannonthalmi Bencés Gimnázium növendéke, tanára: Czakó Tiborné, igazgató: Juhász-Laczik Albin OSB

4. helyezett: *Sachs Dóra*, a budapesti Városmajori Gimnázium növendéke, tanára: Zaránd Kinga, igazgató: Dr. Szebedy Tas
5. helyezett: *Schanda Mór Bernát*, a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Kudari Enikő, igazgató: Barlay Bence
6. helyezett: *Andrásik Dorka*, a budapesti Egyetemi Katolikus Gimnázium növendéke, tanára: Gilyén Mátyás, igazgató: Endrédi Józsefné
7. helyezett: *Oskolás Zsombor*, a debreceni Tóth Árpád Gimnázium növendéke, tanára: Biczóné Porcsin Judit, igazgató: Fenyősné Kircsi Amália Márta
8. helyezett: *Széll Botond*, a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Nagy Piroska, igazgató: Láng György
9. helyezett: *Drobilich Pál*, a váci Piarista Gimnázium növendéke, tanára: Pálfai Imre Remig, igazgató: Kalász Ákos
10. helyezett: *Balla Ignác*, a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Mózer Tamás, igazgató: Láng György

kiemelt dicséretben részesült

- Bretus Biborka* a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Bánfay Ágota
- Faludi-Bárkán Soma* a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Nagy Piroska
- Varga Nóra* a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Reitter Zsófia
- Alsecz Belián* a soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium növendéke, tanára: Jakabné Csizmazia Eszter
- Gyói Réka* a székesfehérvári Ciszterci Szent István Gimnázium növendéke, tanára: Berta Annamária
- Dedinszky Tamara* a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Nagy Piroska
- Magyar Gergely* a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Kudari Enikő
- Zlinszky Erzsébet* a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Kudari Enikő
- Kun Léna* a budapesti II. Rákóczi Ferenc Gimnázium növendéke, tanára: Kukucsáné dr. Szalontai Erika
- Holman Dóra* a székesfehérvári Ciszterci Szent István Gimnázium növendéke, tanára: Berta Annamária

dicséretben részesült

- Ács Emma* a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Kudari Enikő
- Fekete Bernadett* a debreceni Svetits Katolikus Gimnázium növendéke, tanára: Géczy M. Erzsébet
- Könczöl Zsigmond* a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Kudari Enikő
- Lőrincz Norman* a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Nagy Piroska, Rosenzweigné Pejtsik Júlia

Kulcsár Boglárka
Kelemen Emma

a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Paulus Frigyes
a soproni Berzsényi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium növendéke, tanára: Jakabné
Csizmazia Eszter

Balogh Eszter
Buzás Eszter
Kiglics Fanni
Mizsey Péter

a budapesti Városmajori Gimnázium növendéke, tanára: Zaránd Kinga
a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Paulus Frigyes
a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Nagy Piroska
a budapesti Piarista Gimnázium növendéke, tanára: Kormos Zoltán